

Çin'in Yükselişinin Transatlantik İlişkilere Etkileri

Dr. Haşim TÜRKER*

Joe Biden'ın bir sonraki Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanı olarak seçilmesinin ardından, son dört sene boyunca Trump'ın takip ettiği Amerikan dış politikasında önemli değişiklikler ortaya çıkacağı beklentisi oluştu. Öncelikle, Biden'ın geleneksel müttefikleriyle Trump döneminde ortaya çıkan gerginlikleri bir tarafa bırakarak daha güçlü ittifak ilişkilerine yöneleceği konusunda bir fikir birliği mevcut. Dahası, bilhassa yükselen Çin ve artık çoğu analistin varlığını kabul ettiği Yeni Soğuk Savaş kapsamında, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinde yeni ittifaklar oluşturma ve mevcut ittifaklarını güçlendirme arayışına girmesi bekleniyor.

Her ne kadar Biden'ın Çin'e karşı daha akılcı ve uzun vadeli politikalar izleyeceği varsayılsa da zamanın ve dünyanın ruhunun etkisi altındaki tarihin genel akışında çok büyük değişiklikler ortaya çıkmasını beklemek doğru olmayacaktır. Zira, 2000'li yıllarla başlayan ve bilhassa 2008 küresel krizi sonrasında yadsınamaz biçimde ortaya çıkan bir olgu mev-

cut: Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan ABD liderliğindeki tek kutuplu dünya düzeni sona ermiştir. Ekonomik bir dev olarak Çin ile hem nükleer hem de konvansiyonel anlamda büyük bir askeri güç olan Rusya, ABD'nin tek başına normları ve kuralları belirlediği dünya düzenini revizyonist bir yaklaşımla değiştirmek istemektedirler. Dahası, bunun için gerekli kapasiteye de sahiptirler.

ABD ve Avrupa Birliği (AB)'nin, Rusya'nın 2009 yılında Gürcistan'a müdahalesi ve 2014 yılında Kırım'ı ilhaki karşısında tatminkâr ve caydırıcı bir tepki verememiş olmaları bunun en önemli örneklerini teşkil etmektedir. Rusya'nın bilahare 2015 yılından itibaren Suriye iç savaşına müdahalesi, Suriye'ye yerleşerek Doğu Akdeniz'de daimî olarak üslenmesi, yüzyıllardır devam eden sıcak denizlere inme hedefine ulaşması ve bilahare Libya'da da önemli bir zemin elde etmesi, Rusya'nın yeni jeopolitik satranç oyununda önemli kazanımları olarak ortaya çıkmıştır. Son olarak, Karabağ sorunundaki etkin rolüyle, kangren hâline gelmiş

olan bu sorunu Avrupalı ülkeler ve ABD'nin müdahil olmasına müsaade etmeden çözmesi ve Karabağ'a asker konuşlandırması, Rusya'nın tarihsel olarak kendi arka bahçesi olarak kabul ettiği Güney Kafkasya'daki nüfuzunu perçinlemesini sağlamıştır. Rusya'nın söz konusu revizyonist ve iddialı yaklaşımı, öncelikle Avrupa ülkelerini tedirgin etmiş ve yüzlerini ABD'ye çevirmelerine neden olmuştur. ABD'den beledikleri desteği göremeyen Avrupalı devletler, stratejik özerklik ve Avrupa'nın kendi askeri kapasitesini geliştirmesi konusunda daha istekli bir tavır içine girmişlerdir.

Diğer taraftan, Deng Xiaoping'in 1978 yılında başlattığı Reform ve Dışa Açılma Politikası ve "Gücünü sakla ve zamanını bekle" anlayışı ile başlayan Çin'in küresel ekonomiye eklenme süreci, 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olma-

sıyla ivme kazanmıştır. Devam eden süreçte ekonomik bir mucizeye imza atan Çin, neredeyse her yıl %10'luk bir büyüme oranını yakalamış ve bugün nominal rakamlarla dünyanın ikinci en büyük ekonomisi haline gelmiştir. Satın alma gücü paritesine göre, Çin bugün dünyanın en büyük ekonomisidir ve nominal olarak da 2030 yılına kadar dünyanın en büyük ekonomisi olması beklenmektedir. Çin ekonomik olarak büyürken yoksullukla mücadelede de olağanüstü bir başarıya imza atmıştır. 1990'lı yılların başında nüfusunun yaklaşık %70'ine tekabül eden 750 milyonluk kısmının aşırı yoksulluk sınırı altında yaşadığı Çin, bugün bu sayıyı 10 milyonun altına düşürmeyi başarmıştır. Diğer taraftan Çin, askeri kapasitesini artırmış, 2017 yılında Cibuti'de ilk denizaşırı askeri üssünü açmış, iki uçak gemisine sahip olmuş ve savunma harcamaları kapsamında dünya-

da ABD'nin arkasından ikinci sıraya yerleşmiştir.

Xi Jinping'in 2013 yılında Çin devlet başkanı olması hem Çin hem Asya-Pasifik bölgesi hem de küresel anlamda önemli bir kilometre taşı niteliğindedir. 2018 yılında iki dönem seçilme kuralını kaldırarak ömür boyu devlet başkanlığı yapma şansını yakalayan Xi Jinping, Mao'dan sonra Çin'in en önemli lideri olarak kabul edilmektedir. Öyle ki "Xi Jinping Düşüncesi" kavramı Çin anayasasında da yer almış ve Xi'nin ölümü sonrasında da Çin'in politikaları üzerinde etkisini sürdürmesi mümkün hale gelmiştir.

Aynı dönemde, ABD'nin stratejik yeniden dengeleme kapsamında ilgisini Doğu Asya'ya yoğunlaştırması, Avrupalı devletlerin daha da tedirgin olmasına yol açmıştır. Obama döneminde başlayan bu eğilim özellikle Trump'ın başkanlığa gelmesi sonrasında hızlanmıştır. Trump'ın iktidara gelmesinin hemen ardından Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması müzakerelerini askıya alması ve NATO'yu modası geçmiş bir örgüt olarak tanımlaması, Transatlantik ilişkilerde ciddi bir kırılmaya neden olmuştur. Trump, iktidarı boyunca korumacı, içe kapalı ve popülist tavrını devam ettirmiştir. ABD, benzer biçimde ABD ile Asya-Pasifik bölgesindeki ülkeler arasında imzalanan Trans Pasifik Ortaklık Anlaşması'ndan da çekilmiştir. ABD dış politikasında Trump döneminde ortaya çıkan bu eğilim, Çin'de Xi Jinping'in iddialı bir dış politika benimsemesiyle bir araya gelince

ABD'nin geleneksel müttefiklerinde ciddi bir tedirginliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Xi liderliğindeki Çin, Trump'ın yukarıda ifade edilen dış politikasından da istifade ederek, ABD'nin gerek Asya-Pasifik bölgesinde gerekse Avrupa'daki ittifaklarını zayıflatmak için girişimlerde bulunmaktan çekinmemiştir. Bu kapsamda, 2012 yılında tamamı eski Doğu Bloku ülkelerinden oluşan orta ve doğu Avrupa devletleri ile 16+1 Mekanizması oluşturulmuş ve Yunanistan'ın 2019 yılında katılımıyla söz konusu oluşum 17+1 Mekanizması ismini almıştır. 2013 yılında başlatılan Kuşak ve Yol Girişimi ile İtalya gibi Batı Avrupa devletleri ile de ilişkilerini geliştirmek isteyen Çin, 2008 küresel krizini Çin sayesinde atlatan Almanya ile ticari ilişkilerini artırma yoluna gitmiştir.

Trump'ın iktidara gelmesi sonrasında "Önce Amerika" ve "Amerika'yı Tekrar Büyük Yapma" hedefleri ile içe kapalı ve popülist politikalar izleyen ABD yönetimi, Çin'e yönelik ciddi bir ticaret savaşı başlatmış ve müttefiklerini de bu savaşın içine çekmeye çalışmıştır. Gümrük tarifelerinin artırılması ve 5G altyapı anlaşmaları ile ön plana çıkan ticaret savaşlarından en fazla etkilenen bölgelerden biri de Avrupa olmuştur. Zira, ABD'nin tehditleri ve Çin ile ilişkilerini bozmama ikilemi içinde kalan Avrupalı ülkeler iki arada bir derede kalmışlardır. Bu bocalama içinde bir de İngiltere'nin birlikten ayrılma kararı almasıyla sarsılan Avrupa Birliği, Fransa ve Almanya'nın liderliğinde daha fazla özerklik ve kendi askeri kapasitesine

dayanan bir AB'yi hedeflemeye başlamıştır. Öyle ki Fransa Cumhurbaşkanı Macron, NATO'nun beyin ölümünün gerçekleştiğini ifade edecek kadar ileri gidebilmiştir. Ancak, bu konuda AB üyesi devletler arasında bir fikir birliğine ulaşmak söz konusu olmamıştır. Bilhassa Macaristan, Polonya ve Yunanistan'ın Çin ile yakın ilişkiler geliştirmesi, AB tarafından Çin'deki insan hakları ihlallerine yönelik bir kınama mesajının yayınlanmasını dahi engellemiştir. Tüm bu arka plana rağmen, 2019 yılında AB Komisyonu tarafından yayınlanan ve "AB-Çin Stratejik Görünümü" başlığını taşıyan bir belgede, Çin muğlak bir ifadeyle "sistemik rakip" olarak tanımlanabilmiştir.

Son bir yıl içinde bu eğilim değişmeye başlamış ve AB'nin ve üyesi

devletlerin Çin'e yönelik tavırlarında belirgin bir farklılık görülmeye başlamıştır. Öncelikle, Avrupalı devletler, ABD'nin de girişimleriyle Çin ile yaptıkları 5G altyapı anlaşmalarını yenilememeye ya da iptal etmeye ve Çin'e yönelik tavırlarını sertleştirilmeye başlamışlardır. Biden'ın başkan seçilmesiyle birlikte, Almanya ve Fransa arasında AB'nin stratejik özerkliği konusunda fikir ayrılıkları oluşmaya başlamıştır. Biden'ın seçilmesiyle, ABD'nin Avrupa ile ittifakına tekrar önem vermeye başlayacağını öngören Alman liderler, ABD'den bağımsız bir Avrupa savunmasının mümkün olamayacağını ve Avrupa'nın özerkliği kavramının bir yanılısmadan ibaret olduğunu ifade etmeye başlamışlardır. Buna karşılık Fransa, tarihi olarak benimsediği mevcut po-

zasyonunu, yani Avrupa'nın özerkliği konusundaki ısrarını sürdürmüştür. İngiltere'nin AB'den ayrılması sonrasında AB içinde tek nükleer güç haline gelen ve konvansiyonel olarak da en büyük askeri yeteneğe sahip olan Fransa, AB içinde lider pozisyona gelmeyi hedeflemekte, AB içinde en büyük ekonomiye sahip olan Almanya ise Fransa'nın bu yaklaşımını ABD ile ittifakı güçlendirerek dengelemeye çalışmaktadır.

Bugün geldiğimiz nokta itibarıyla, 2021 Ocak ayında Biden'ın ABD başkanlığını devralmasıyla birlikte, Avrupa ve transatlantik ilişki için farklı bir dönemin başlayacağını söyleyebiliriz. ABD'nin daha yumuşak bir yaklaşım sergilemesi, ABD-Çin arasında rekabetin şiddetlenmesi ve Rusya'nın revizyonist ve iddialı yaklaşımlarının bir sonucu olarak, Avrupa Birliği içindeki fikir ayrılıklarının önümüzdeki dönemde azalacağını değerlendirmek hatalı olmayacaktır. Bu durum, AB'nin stratejik özerklik hedefinin arka planda kalmasına, NATO'nun daha ön plana çıkmasına ve NATO'nun sadece Avrupa savunmasında değil Çin ile ilişkilerde de daha fazla rol oynamasına neden olacaktır. ABD'nin Avrupa'nın önde gelen devletlerinin güvenini kazanması ve transatlantik ilişkilerde önümüzdeki dönemde bir bahar havasının yaşanması için, Biden yönetimi

altındaki ABD'nin, öncelikle Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması ve ABD'nin Almanya'daki askeri varlığını azaltması gibi konularda geri adım atması gerektiği aşikardır. Söylemlerin eylemlerle desteklenmesi durumunda transatlantik ilişkilerde yepyeni bir döneme adım attığımızı iddia etmek yanlış olmayacaktır. Bu yeni dönemde, Avrupa'nın önde gelen devletleri olarak İngiltere, Almanya ve Fransa'nın sadece Avrupa kıtasında değil Asya-Pasifik bölgesinde de ABD lehine varlık göstereceğinin işaretlerini daha bugünden görmek mümkündür. Zira, her üç devlet de önümüzdeki yıl Güney Çin Denizi'ne deniz kuvvetleri unsurları gönderme planlarını açıklamışlardır. Yeni Soğuk Savaş'ta, eskisinde olduğu gibi, ABD ile Avrupalı müttefiklerinin Çin ve Rusya'ya karşı transatlantik ilişkiyi güçlendirmekten başka pek bir çaresinin olmadığı açıkça görülmektedir. Bu yaklaşım, kaçınılmaz biçimde Rusya ve Çin arasındaki ilişkinin daha da yakınlaşması sonucunu doğurabilecektir. İki devlet arasında stratejik bir ittifakı zorlaştıran birçok faktör olsa da ABD'nin Avrupa kıtasında ve Asya-Pasifik bölgesindeki ittifaklarını güçlendirmesi ve genişletmesi halinde, Çin ve Rusya'nın birlikte hareket etmekten başka seçenekleri kalmayacaktır.